

18. Теорія фінансів : підруч. / [П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін.]. – К. : ЦУЛ, 2010. – 576 с.

Рецензенти:

Гарманкова О.А. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри страхування ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”;

Примостка Л.О. – доктор економічних наук, завідувач кафедри менеджменту банківської діяльності ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”.

УДК 336.22: 334.716

ББК 65.9(2)261.3

Мартиненко В.П.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
Кабінет Міністрів України,
03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15,
тел.: 0445278891, факс: 0442577155,
e-mail: kafedfin@ukr.net

Анотація. У статті визначені елементи етапу оцінки ефективності податкового планування підприємств і запропонована система показників результативності, використання якої дозволяє провести таку оцінку.

Ключові слова: оцінка, ефективність, підприємство, податкове планування, стратегія, підприємницька діяльність, прибуток, показники.

Annotation. In the article elements of the state of the state of the tax planning of enterprise are defined and system of indexes of effectiveness of the use of which allow to conduct such estimation is offered.

Key words: estimation, efficiency, enterprise, tax planning, strategy, entrepreneurial activity, income, indexes.

Вступ. В умовах динамічного розвитку суспільства, зростання конкуренції важливого значення набуває створення й ефективне використання системи податкового планування на підприємствах різних організаційно-правових форм і форм власності. Як показує практичний досвід, забезпечити нормальне функціонування підприємницьких структур у нестабільному ринковому середовищі та якісне управління фінансовими ресурсами керівники й фінансові менеджери можуть лише при наявності розробленого ними ефективного податкового плану. Доречно відмітити, що підприємствам усе складніше стає передбачити майбутню ситуацію в розвитку економічних відносин. Разом з тим потрібно постійно підвищувати ефективність господарської діяльності, більш повно використовувати можливості виробництва, удосконалювати всю систему планування і, зокрема, податкове планування, яке є необхідним засобом адаптації до мінливості зовнішнього середовища.

Теоретичні та практичні аспекти податкового планування на підприємствах у наш час досліджували й висвітлювали такі вчені, як А.І.Крисоватий, А.Я.Кізіма [1], Ю.Б.Іванов [2], С.А.Супруненко [3], Л.І.Дмитренко, Т.М.Єгорова [4], В.В.Ткаченко [5] та інші. Але нині недостатньо приділена увага оцінці ефективності податкового планування суб'єктів господарювання, що негативно позначається на якості управлінських рішень. Відповідно, питання, що досліджується в нашій науковій роботі, є актуальним і являє собою важливу науково-практичну проблему.

Постановка завдання. Метою статті є визначення елементів етапу оцінки ефективності податкового планування підприємств і формування системи показників для проведення цієї оцінки.

Результати. Для визначення механізму впливу податкового планування на отримання максимального прибутку на підприємстві, а також на розвиток підприємницької діяльності необхідна детальна оцінка податкового плану. Адже податкове планування дозволяє підприємству уникнути складних ситуацій, поліпшує координацію дій, сприяє більш раціональному використанню фінансових ресурсів.

Аналіз проводиться на підставі отриманої інформації й за його результатами приймаються рішення про необхідність коригування діючої системи податкового планування, про відмову від нерезультативних методів і розробку нових. Коригування й конкретизація податкового плану полягають в ув'язці показників податкового плану з виробничими, комерційними, інвестиційними, будівельними та іншими планами й програмами, а також у встановленні конкретних термінів їх виконання. За підсумками минулого періоду, додатковими показниками оцінки ефективності податкового планування є величини відхилень фактичних даних від планових, співвідношення їх з установленими максимально допустимими відхиленнями. Поряд з обчисленням необхідних оцінних показників виявляються й аналізуються причини істотних відхилень.

Податковий аналіз включає в себе й визначення особливостей організації фінансово-господарської діяльності підприємства, формування податкового поля, тобто перелік основних податків, які потрібно сплачувати, їх ставки, розміри, розподіл між бюджетами різних рівнів і податкові пільги. Також він повинен містити в собі аналіз системи договірних відносин і типових господарських ситуацій, оцінку суми податкових зобов'язань у поточних умовах господарювання та інші показники.

Податкове планування на підприємстві щільно пов'язане з поняттям податкового потенціалу, оскільки цей показник відображає податкові можливості підприємства, склад і структуру фінансових ресурсів, які можуть бути реалізовані в межах податкового законодавства.

Для комплексного виміру податкового потенціалу підприємства в багатьох випадках може використовуватися система статистичного моделювання поточної та перспективної оцінки потенціалу. Ця система вміщує інформаційно-статистичну базу даних, період прогнозування, формування статистичних моделей.

До бази даних належить детальна економічна інформація, при цьому аналізуються такі дані:

- податки, що сплачуються конкретним підприємством;
- аналіз структури окремих податків;
- аналіз на базі основних економічних коефіцієнтів.

Загалом аналіз може враховувати більше 30 показників, які характеризують базу оподаткування та розмір необхідних відрахувань. Аналіз оподаткування деталізує статистику сплати податків по кожному періоду, а також включає оцінку податкових перспектив певного суб'єкта господарювання. Варто відмітити, що можливості довільних змін поточної статистики, вибору необхідних критеріїв аналізу й підключення додаткових аналітичних баз даних одночасно з можливістю змін структури таблиць (основні оцінювальні показники) дозволяє найбільш ефективно використовувати визначену систему.

Особливу актуальність при податковому плануванні набуває питання, яке стосується аналізу головних факторів, що встановлюють динаміку податкового потенціалу. Велике значення тут має інформаційна база забезпечення своєчасного та якісного податкового планування. Нині мають місце чималі проблеми, пов'язані із своєчасним, з точки зору прийняття необхідних стратегічних й оперативних рішень у підприємниць-

кій діяльності, отриманням інформації потрібного обсягу та якості. Досить часто необхідні дані є недоступними або недостовірними. Вирішенням проблеми інформаційної недостатності під час оцінки податкового потенціалу може служити система податкових паспортів підприємства.

Оцінка ефективності податкового планування й підприємницької діяльності, як правило, проводиться за такими параметрами, як:

- узгодженість податкової стратегії підприємства з можливими змінами зовнішнього середовища. У процесі цієї оцінки визначається, наскільки розроблена податкова стратегія відповідає прогнозованому розвитку підприємницької діяльності, а також змінам податкової політики держави й кон'юнктури фінансового ринку в розрізі окремих її сегментів;
- внутрішня збалансованість податкової стратегії. При проведенні такої оцінки визначається, наскільки узгоджуються між собою окремі цілі й цільові нормативи підприємницької діяльності та майбутньої діяльності щодо податкового планування. Наскільки ці цілі й нормативи кореспондуються із змістом податкової політики з окремих аспектів податкового планування й наскільки узгоджені між собою за напрямками й часом заходи стосовно забезпечення їх реалізації;
- оперативність реалізації стратегії життєздатності підприємства та податкової стратегії. У процесі такої оцінки, у першу чергу, розглядаються потенційні можливості суб'єкта господарювання у формуванні фінансових, інтелектуальних і техніко-організаційних ресурсів для вирішення поставлених підприємницьких завдань і завдань податкового планування;
- прийнятність рівня ризиків, пов'язаних з реалізацією загальної та податкової стратегії. У ході такої оцінки необхідно визначити, наскільки рівень планових податкових ризиків, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, забезпечує достатню рівновагу в процесі розвитку суб'єкта господарювання. Крім того, потрібно оцінити, наскільки рівень цих ризиків прийнятний для підприємницької діяльності даного підприємства з позиції можливого розміру фінансових утрат (податкових санкцій, пені при наявності податкового боргу) і втрати ділової репутації;
- результативність податкової стратегії, оцінка якої може бути проведена, перш за все, на підставі прогнозних розрахунків фінансових коефіцієнтів, а також виходячи з динаміки показника частки податкових відрахувань у доданій вартості.

Елементами етапу оцінки ефективності є:

- порівняння фактичних даних з плановими показниками, визначення величин відхилень, виявлення та аналіз їх причин, установлення максимально допустимих розмірів відхилень;
- розробка системи показників, що дозволяють визначити ефективність методів і способів податкового планування, які застосовуються на підприємстві, а також ступінь впливу на результативні фінансові характеристики організації й оптимізацію підприємницької діяльності;
- коригування діючої системи податкового планування, прийняття рішень про відмову від нерезультативних методів і розробку нових, які використовуються при наступному плануванні, а також коригування діючої стратегії розвитку підприємництва.

Порівняння планових і фактичних показників величин податкових платежів, а також планових та фактичних показників фінансово-господарської діяльності підприємства проводиться під час підведення підсумків виконання основного плану розвитку підприємницької діяльності. Одночасно визначаються причини відхилень – зовнішні та внутрішні, які необхідно проаналізувати. Доречно відмітити, що зовнішні причини щодо суб'єкта господарювання є об'єктивними й не залежать від самої організації. Роль

податкового планування в цьому разі зводиться до можливо більш точного прогнозування ситуації, експертної оцінки наслідків прийняття управлінських рішень.

Серйозні зміни політичної й економічної ситуації в Україні вимагають ретельного вивчення та відповідних коригувань фінансових і виробничих планів підприємницької діяльності, до складу яких входять і плани податкових платежів. Зміни податкового законодавства більш передбачливі. Адже зміни в Податковому кодексі обговорюються заздалегідь. Тобто при високому рівні податкового планування на підприємстві найбільш суттєві зміни повинні бути передбачені як один із варіантів. Однією з найпоширеніших у практиці внутрішніх причин відхилень від плану є прийняття незапланованого рішення або відмова від раніше прийнятого рішення. Завданням податкового планування в такому разі є зведення до мінімуму неопрацьованих з точки зору оподаткування рішень, оперативний аналіз змін і коригування плану.

Недоліки та помилки можуть бути в самому плануванні. Це й неточність в оцінці фінансових і виробничих показників, на основі яких формуються податкові бази, і недостовірні прогнози тих чи інших змін, і недостатні проробки конкретних рішень з погляду настання податкових наслідків та інше. Крім того, досить часто зустрічаються недоліки у виконанні плану у зв'язку з неузгодженістю дій планової, виробничої, податкової, бухгалтерської та юридичної служб; низьким рівнем координації дій дочірніх структур й управління ними, а також унаслідок недостатньої організації фінансової та управлінської роботи в цілому.

Аналіз причин відхилень фактичних показників від планових дає можливість:

- скоригувати середньострокові та довгострокові плани як податкові, так і плани розвитку підприємницької діяльності;
- удосконалити систему планування й управління в організації;
- сформувати базу статистичних даних, які характеризують ступінь впливу об'єктивних зовнішніх факторів на величину відхилень.

Таким чином, оцінка ефективності вибраних на підприємстві способів податкового планування характеризує ефективність стратегії життєздатності суб'єкта господарювання й показує ступінь впливу податкової стратегії на підприємницьку діяльність. Змінюючи способи та методи податкового планування за допомогою аналізу й коригуючи плани, можна вдосконалювати загальну стратегію життєздатності підприємства.

Для оцінки ступеня точності складення планів податкових платежів можна встановити максимально допустимі розміри відхилень. Допустимою межею відхилень можуть бути відхилення величиною від 10 до 15% від планових показників. Як правило, вони пов'язані з поточною діяльністю суб'єкта господарювання, змінами податкових баз, певними змінами норм оподаткування. Відхилення вище від максимально допустимої межі (більше 15%) свідчить або про суттєві зміни в економічній і політичній сфері країни, у системі оподаткування, або ж про низький рівень планування й виконання планів. Незалежно від ступеня впливу на планові показники, усі причини повинні бути ретельно проаналізовані.

Слід зазначити, що вся система податкового планування, зрештою, спрямована на одну кінцеву мету – на збільшення прибутку підприємства, а відповідно, на оптимізацію підприємницької діяльності.

У зв'язку із цим, оцінити її ефективність можна тільки за ступенем впливу методів і способів, що застосовуються, на фінансові результати діяльності підприємства. Для цього доречно використовувати систему показників результативності податкового планування, яка дозволяє провести оцінку податкової економії та результативності податкового планування.

Перевірку економії податкових платежів можна здійснити за допомогою розрахунку показника податкової економії підприємства, який обчислюється за формулою [6]:

$$E_{\text{п}} = \frac{P_{\text{з}}}{O_{\text{р}}},$$

де $P_{\text{з}}$ – сума податкових платежів підприємства за певний період, грн;

$O_{\text{р}}$ – обсяг реалізованої продукції за цей період, грн.

Визначити цей показник можна за рік і за кожний звітний період. Доречно відмітити, що в суму податків, нарахованих за певний період, варто включати не тільки ті суми, які розраховані самим підприємством, але й суми, донараховані в цьому періоді органом ДПС (включаючи штрафи та пеню). Після проведених обчислень підбиваються такі підсумки:

- якщо податкова економія підприємства за звітний період складає 20–25% і тримається на цьому рівні декілька періодів підряд, значить система податкового планування працює ефективно й не потребує коригування. Підприємству можна обмежитись аналізом змін у діючому податковому законодавстві, щоб вчасно коригувати свої дії й уникати ризиків;
- 26–40 відсотків показують, що система податкового планування працює недостатньо ефективно. Ситуацію можна скоригувати за рахунок внутрішніх резервів або ж залучити податкового консультанта для виявлення слабких місць;
- 41–70 відсотків – сам податковий план потребує коригування. У цій ситуації необхідно провести детальний аналіз податкового законодавства (можливо, залучити спеціалістів з аудиторської компанії) і скласти нову схему;
- якщо ж значення показника податкової економії більше ніж 70 відсотків, потрібно коригувати підприємницькі цілі й загальну стратегію життєздатності суб'єкта господарювання.

Перевірка результативності податкового планування здійснюється шляхом розрахунку таких показників [1]:

1. Абсолютне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний час (місяць, квартал, рік) ($\Delta P_{\text{а}}$):

$$\Delta P_{\text{а}} = P_1 - P_0,$$

де P_1 та P_0 – загальна сума податків, що їх сплачує підприємство відповідно в базовому та звітному (плановому) періодах.

2. Відносне зменшення податкових платежів, сплачуваних підприємством за певний час (з урахуванням зміни обсягів реалізації) ($\Delta P_{\text{в}}$):

$$\Delta P_{\text{в}} = P_1 \frac{O_{\text{р}_1}}{O_{\text{р}_0}} - P_0,$$

де $O_{\text{р}_0}$, $O_{\text{р}_1}$ – обсяг реалізації відповідно в базовому та звітному (плановому) періодах.

Доречно відмітити, що зазначений показник дозволяє врахувати зміни обсягів реалізації продукції, які в більшості випадків впливають на суми податкових зобов'язань.

3. Коефіцієнт ефективності податкового планування на підприємстві ($K_{\text{еп}}$):

$$K_{\text{еп}} = P_1 \frac{E_{\text{п}_1}}{P_0},$$

де $E_{\text{п}_1}$ – економія податкових платежів завдяки податковому плануванню в певному періоді, грн;

P_0 – сума податкових платежів у базовому періоді, грн.

Як було відмічено вище, оцінка ефективності податкового планування на підприємстві здійснюється на основі порівняння вищенаведених показників з їх базисними

значеннями. Як базисні, можуть бути використані значення показників підприємств-конкурентів, теоретично обґрунтовані оптимальні значення, які враховують максимальний рівень законодавчо затверджених пільг, максимальну прибутковість суб'єкта господарювання та інші. Слід сказати, що, оцінюючи результати податкового планування, необхідно брати до уваги не тільки податкову економію, а й можливі витрати чи збитки, які б мали місце під час здійснення господарської діяльності без проведення такого планування. Треба зазначити, що базі ефективності податкового планування можлива лише на основі динамічних розрахунків, які дозволяють виявити тенденції для кожного конкретного суб'єкта господарювання.

Таким чином, запропоновані елементи оцінки та система результативних показників дозволяють визначити рівень ефективності податкового планування, упровадження в систему управління суб'єктом господарювання якого дозволяє робити більш змістовні висновки щодо подальшого розвитку діяльності й знизити ризик прийняття неправильних рішень у конкретній проблемній ситуації.

1. Крисоватий А. І. Податковий менеджмент : навч. посіб. / А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 304 с.
2. Иванов Ю. Б. Налоговое планирование : принципы, методы, инструментарий : монография / Ю. Б. Иванов, В. В. Карпова, Л. Н. Карпов. – Х. : ИНЖЕК, 2008. – 272 с.
3. Супруненко С. А. Вдосконалення податкового планування в інтересах держави та підприємства / С. А. Супруненко // Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2009. – № 8. – С. 349–352.
4. Дмитренко А. І. Податковий ресурс забезпечення економічного розвитку / А. І. Дмитренко, Т. М. Єгорова // Наукові праці. – 2010. – Вип. 120. – Т. 133. – С. 62–65.
5. Ткаченко В. В. Податкове планування на підприємстві / В. В. Ткаченко // Економіка і держава. – 2008. – № 12. – С. 55–58.
6. Мартиненко В. П. Стратегія життєздатності промислових підприємств : монографія / В. П. Мартиненко. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 328 с.

УДК 336.225.61

ББК 65.9 (4 Укр) 261.4

Сідорська О.З., Кміть В.М.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ Й ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ

Львівський національний університет
імені Івана Франка,
Міністерство освіти і науки, молоді та
спорту України,
кафедра фінансів, грошового обігу і кредиту,
79008, м. Львів, просп. Свободи, 18,
тел. 0322394490,
e-mail: virakmit@ukr.net

Анотація. Досліджено ефективність взаємовідносин між податковими органами та платниками податків в Україні, розкрито економічну сутність податкової культури, запропоновано власне трактування поняття “податкова культура” і викладено основні напрями податкової стратегії щодо підвищення рівня податкової культури в державі.

Ключові слова: платники податків, податкові органи, система оподаткування, податкова культура, податкові взаємовідносини.